MEDIA OLAMINING MILLIY MA’NAVIYATGA TA’SIRI

Hamdamov Shoxjahon G‘ulom o‘g‘li
Guliston davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada bugungi kunda jamiyatda tobora kuchayib borayotgan media olamning milliy ma’naviyatimizga ko‘rsatadigan salbiy jihatlari alohida o‘rganilib taxlil qilingan bo‘lib, ommaviy axborot vositalari va telegram-kanallarida tarqalgan turli xurujlardan misollar keltirilgan.*

Kalit so‘zlar: *Xalqlar, integratsiya, Axborot, Globallshuv, media makon, Madaniyat, ma’naviyat, komil inson, milliy gurur, milliy g‘oya, sho‘rolar, baynalminallik, vatanparvarlik, kosmopolitizm, Turon.*

Xalqlar o‘rtasidagi integratsiya a’loqalarni yo‘lga qo‘yish yoki ular o‘rtasiga nifoq solish, dinlararo bag‘rikenglik, millatlararo totuvlik yoki madaniyatlararo munosabatlar va komunikatsiyani ta’minlashda kundalik hayotimizning asosiy qismini egallagan media va ommaviy axborot vositalarining o‘rni beqiyosdir. Zamonaviy axborot ilmi asoschilaridan bo‘lgan mashhur Masrshall Meklyuen o‘tgan asrning 70-yillarida “Har bir yangi axborot vositasi o‘sha zamon kishilarini imtihondan sinovdan o‘tkazadi” deganida hali kompyuter internet mobil telefon odomzod xayoliga kelmagan edi.Lekin shbu dono bashorat naqadar tog‘riligini bugungi hayot turmush tarzi har qadamda har lahzada ko‘rsatmoqda, isbotlamoqda[1].

O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov ta’kidlaganidek, “chet eldagi bazi siyosatchi va arboblar nafaqat siyosat yoki iqtisodiyot, balki ma’naviyat bobida ham bizga aql o‘rgatishga, azaliy hayot tarzimiz, ruhiy dun-yomizga yot bo‘lgan qarashlarni majburan joriy etishga urinmoqda”[2:11]. Kurrai zamin yagona axborot makoniga aylangan hozirgi sharoitda chetdan kirib kelayotgan turli axborotlarning yo‘liga to‘siq qo‘yish imkoni yo‘q. Darvoqe dunyo axborot makoniga aylangan bir pallada undan holi bo‘lish ham mumkun emas.

Axborot bu qudratli kuch demakdir. Hozirda dunyo aholisining juda katta qismida ushbu kuchdan foydalana olish imkoniyati mavjud. Texnologik taraqqiyot axborot ishlab chiqarish va uzatish jarayonlarini ancha qisqartirishga muvaffaq bo‘ldi. Natijada axborot jamiyatda odiiy hodisaga aylandi. Axborot oqimi ko‘payib borgani sari unga bo‘lgan e’tibor shuncha kamaydi. Qachonki insonlar haddan tashqari ko‘p bo‘lgan ma’lumotlar oqimi bilan to‘qnash kelsa, ularning qay biriga diqqat e’tiborlarini qaratish borasida qiyinchiliklar yuzaga keladi. Endilikda ma’lumot emas diqqat e’tibor va idrok noyob resursga aylanadi. Yani chalg‘ituvchi xabarlar ichidan axborotni farqlay olganlargina haqiqiy kuch sohiblaridir.

Axborotlashgan jamiyatning qaror topishi shakillanib borishi sari bizning ajralmas milliy ma’naviyatimiz va uning tarkibiy qismi bo‘lgan milliy qadriyatlarimizga to‘g‘ri kelmas bir qator tahdidlar bo‘lgan. Ongli ravishda “G‘arblashtirish” amaliyotida aynan shuni kuzatmoqdamiz. U asosan “insoniyatni bo‘lib tashlash”, “insoniyat ta’nasini ilohiylashtirish”, “moddiylikni ulug‘lash”, “barchaning barchaga qarshi urushi”, allaqanday “ochiq jamiyatni ijtimoiy boshqarishning eng yuqori cho‘qqisi” deb e’lon qilish jarayonida ko‘zga tashlanmoqda[3:51]. Achinarli joyi shuki, mamlakatimizda ham “ongli va ongsiz" tarzda yuqorida keltirilgan tushunchalar yoki iboralarni kundalik munosabatlarda, ilmiy va ommabop nashrlarda va media orqali nafaqat muomilaga kiritish, boz ustuga ularga xayrixohlik bilan qarash holatlari ro‘y bermoqda. Lekin bu tahdidlar XXI asrda, yani insoniyatni ma’naviyatgina tanazzuldan xalos etish mumkun bo‘lgan bir paytda, milliy

ma’naviyatga, uning o‘q tomirlariga xuruj tobora kuchayib ketdi chunki, huddi shu davrda jahonda yuz berayotgan globallashuv jarayonlari tezlashdi.

Globallshuv va media makon brogan sari kengayib borar ekan uning xususiyatlari o‘rganilsa vujudga kelayotgan va kelishi mumkun bo‘lgan oqibatlar xisobga olinmasa u iqtisodiyotga ham ijtimoiy soha va ayniqsa yoshlarning ma’naviy axloqiy tarbiyasiga salbiy ta’sir o‘tkazishi mumkun. Uning ijobiy tomonlari xalqlarning, davlatlarning milliy madaniyatini, siyosiy va iqtisodiy masalalarida o‘zoro hamkorlik aloqalarini va yaqinlashishini tezlashtradi ularning rivojlanishi uchun yangi imkoniyatlarga yo‘l ochadi. Darhaqiqat guruch kurmaksiz bo‘lmaydi deganlariday media olamning salbiy tomonlari ham bor.

Masalan: Qudratli kuchga ega bo‘lgan davlatlar o‘z xalqining qadriyatlarini va turmush tarzi va so‘zalshuv tilini biz bilgan media olami orqali targ‘ib qila boryabdi, buning oqibatida ko‘p ming minglab mayda qoloq etnik guruhlar va millatlarning madaniyati, tili, udumlari jahon bo‘ylab kuchayib borayotgan katta millatlar, yirik milliy madaniyatlar, boy tillar bilan raqobatlasha olmay, o‘z-o‘zidan faol ijtimoiy-iqtisodiy, lisoniy-zaboniy xayotdan chetga chiqib qolmoqda sivilizatsiya va media olamiming insonlarga, xalqlarga ta’siri orqali kamsonli xalqlarni yer yuzidan uloqtirib tashlamoqda. Madaniyatlar xilma-xilligining kamayib borishini fojea sifatida qabul qilish kerak. Malumotlarga ko‘ra, bugungi kunda sayyoramizda 370 millionga yaqin tub xalq vakillari istiqomat qiladi. Bu yer yuzi aholisining 5% demakdir. Yer yuzida 6 mingta xalq bo‘lib, tadqiqotlarga ko‘ra, xalqlarning soni yildan yilga kamayib bormoqda.

Jumladan: Samburu xalqi Keniya hududlarida istiqomat qiladi. Aholi soni 160 ming kishidan oshmaydi. Xuli xalqi Indoneziya va Papua -Yangi Gvineyada yashaydi. Aholisi 150 mingga yaqin kishidan iborat. Ladakxi xalqi Hindiston hudularida istiqomat qiladigan bu xalq soni 57 ming kishidan iborat. Bu kabi raqamlar kundan kunga misli darajada oshmoqda va insoniyat takrorlanmas madaniyatdan asta-sekin judo bo‘lib bormoqda[4]. Bunday vaziyatda har bir komil inson sifatida shakllanib borayotgan har bir fuqoraning asosiy vazifasi xalq ichida milliy g‘urur qadriyatlarga, milliy an’analarga sodiqlik ruhida yosh kuchlarni yetishtirsh, o‘z millatining raqobatdoshligini kuchaytirish, va o‘z xalqining madaniyatida, iqtisodiyotida salmoqli yutuqlarga erishish uchun kurashishidir.

Bundan tashqari jamoatchilik targ‘ibotga nisbatan ancha sezgir va ehtiyotkorona bolib qoldi. Jahonda yuz berayotgan globballashuv va jahon media olamining rivojlanish jarayoni milliy g‘oyaga zarurat tug‘dirgan eng muhim omillaridan biridir. Ayni paytda bu holatda milliy g‘oya yoshlarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashning muhum vositasi bo‘lib hizmat qiladi. Ayni bu jarayonda shuni ham bilishimiz kerakki Millatni milliy tarbiya shakillantiradi. Bu oddiy haqiqat Xalq pedagogikasining muhum bir yo‘nalishi milliy tarbiya bo‘lmasa xalq o‘zining hususiyatlarini yo‘qota boradi va oxir oqibat boshqa xalqlar tarkibiga singib ketadi. Xuddi shu hususiyat tufayli xalq pedagogikasi ilim sifatida sho‘rolar davrida tilga olinmadi, o‘qitilmadi unutishga mahkum etildi, chunki uning xalqni xalq millat qilib tarbiyalash xususiyati sho‘rolarning sohta baynalminallik siyosatiga mos kelmas edi. Bu baynalminallik siyosatining sohtaligi faqat bir millatni ko‘klarga ko‘tarib boshqalarni unutishga emas barcha millatni hurmat qilishga asoslanishi kerak edi. Axborotlashgan va globallashuv jarayoni keltirgan qulaylik va imkoniyatlarni ko‘proq foydalanish uchun uni chuqur o‘rganish foydali va zararli jihatlarini atroflicha tahlil qilish zarur[4].

Axborot oqimi keskin oshgan bir paytda ishonchlilik yana ham muhimroq kuch manbayiga aylandi. Agarda axborot targ‘ibot yoki tashviqot sifatida ko‘tarilsa, e’tiborsiz qoldirilib mamlakat obro‘siga putur yetkazadigan bo‘lsa aks ta’sir ko‘rsatishi ham mumkin.

Aynan bu jarayonda yurtimizning boshqa davlatlar bilan integratsiya aloqalarining yo‘lga qo‘yilishi globallashuv jarayoni va xilma-hil axborot oqimining kirib kelishi milliy ma’naviyatimiz, an’ana va marosimlar yoshlarimiz tarbiyasiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi yuzaga keladi. Jumladan: ko‘pchilik tomonida e’tiborsiz qoldirilayotgan telvediniyada ommaga nomoyish etilib borilayotgan serallarimiz yoshlarimiz tarbiyasiga salbiy ta’sir o‘tkazmoqda, behayo epizodlarning telvediniyada ko‘rsatmaslik o‘rniga yildan yilga ularning soni salmog‘i oshib bormoqda. Birgina 2021-2022-yillarda ommaviy axborot vositalari va telegram-kanallari behayolik, zo‘ravonlik va diniy adovat qo‘zg‘atuvchi 18 mingdan ortiq axborot tarqalgani aniqlangan[5:26].

Bu holatlar asta sekinlik bilan bo‘lsada millatimiz yoshlarida milliylik, qadriyatlarimizning ahamiyatsiz bo‘lib qolishiga va hattoki ularning ongida vatanparvarlik ruhuning o‘lishiga va vatansizlik g‘oyasi kosmopolitizmning shakllanishiga ham yo‘l ochib beradi. Bu harakatlar oldi olinmas ekan buyuk insonlar yetishib chiqqan azim Turon diyorining xalqlari o‘rtasidagi obro‘siga, shu onga qadar saqlangan qadriyatlari, milliylik va an’analarini izsiz so‘nishiga olib keladi.

Yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganlaridek eng kuchli va eng ta’sirchan qurolimiz-bu ma’naviyatdir, Ma’naviyatli inson-irodali, dunyoqarashi keng tafakkuri boy va madaniyatli bo‘ladi aynan yuksak ma’naviyat ommaviy madaniyatga buzg‘unchi va vayronkor g‘oyalarga qarshi kuchli himoyadir[6].

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkunki, globallashuv jarayonida axborot omili yetakchi o‘ringa chiqib madaniyatlararo muloqotning eng tezkor va samarali usuliga aylanib bormoqda. Bunday vaziyatda media makonning shiddatli rivojlanishi axborot oqimining misli ko‘rilmagan darajada to‘siqsiz kirib kelishi va unga bee’tibor bo‘lish tashqi tahdidlarning asosiylaridan biri bo‘lgan g‘arb madaniyati bilan bog‘liq bo‘lgan didsizlik, mafkurasizlik, g‘oyasizlik, milliy qadriyatlardan va milliy o‘zlikdan yiroq bo‘lgan “ommaviy madaniyatning” yurtimizda ildiz otib ketishiga sabab bo‘ladi buning oqibatida shu vaqtga qadar shakllanib kelgan milliy o‘zligimiz, millat ruhimizning so‘nishiga va boshqa madaniyatlar ta’sirida o‘z an’analarimizning yo‘qolishiga olib keladi. Bu jarayonda bizning oldimizda turgan asosiy yo‘l yoshlarimizni har qanday salbiy axborotlar hurujiga qarshi immunitetni milliy ma’naviyatimiz orqali yaratmog‘imiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axborot madaniyati — hayot-mamot masalasi - Xalq so‘zi (xs.uz)
2. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch. -Toshkent.: “Ma’naviyat”, 2008. 108 b.
3. J.Ramatov, B.Salimov, X.Rajabov. Globallashuv sharoitida tinchlik va barqarorlikka taxdid soluvchi g‘oyaviy, mafkuraviy va axborot hurujlariga qarshi kurashning ma’naviy-ma’rifiy usullari va vositalari. –Toshkent: -B 137.
4. https://kun.uz/news/2016/03/22/yoq-bolib-ketish-arafasida-turgan-halqlar?q=%2Fuz%2Fnews%2F2016%2F03%2F22%2Fyoq-bolib-ketish-arafasida-turgan-halqlar.01.04.2024.
5. M.Jakbarov Sh.Abbasova. Milliy g‘oya va milliy manfaatlar. -Toshkent: “Umid”, 2014. –B. 69.
6. . Yoshlar ongiga salbiy ta’sir qiluvchi axborot tarqatgan OAV va Telegram-kanallarini ma’muriy javobgarlikka tortish taklifi bildirildi — Uzbekistan News | DARYO.UZ01.04.2024
7. “Ommaviy madaniyat” ning salbiy ta’siri va uning oldini olish yo‘llari (cyberleninka.ru) 01.04.2024.